

METODOLOGIA ANALIZEI POST-SĂPĂTURĂ A SITULUI DE LA TURDAȘ (I). CÂTEVA OBSERVAȚII LEGATE DE MODALITATEA DE PUBLICARE ȘI INTERPRETARE A SISTEMULUI DE FORTIFICARE

Cosmin Ioan Suciu*

Cuvinte cheie: Turdaș, fortificație, metodologia post-săpătură
Keywords: Turdaș, fortification system, post excavation methodology

Post-Excavation Analysis Methodology of Turdaș Site (I). Some Observations on Earlier Publication and Interpretation of the Fortified System

(Abstract)

One recent study, published in 2014, is having my name as author along the name of the scientifically coordinator of the Turdaș-Luncă archaeological site Sabin Adrian Luca (I did not know about this article). Unfortunately the study is a copy/paste (and some minor added comments) of another study published two years earlier in some strange circumstances and the interpretations are solely assumed only by Sabin Adrian Luca. Those interpretations are in an advanced contradiction with the description of the archaeological features present in both studies. The methodology used for supporting the comments is subjective and we cannot agree with it because it is intended to change the real view and chronology of the fortified system from Turdaș site.

Introducere

Motivația principală a scrierii acestui studiu o reprezintă publicarea în revista Banatica a unui articol ce tratează sistemul de fortificații eneolitice de la Turdaș-Luncă (Luca – Suciu 2014), articol la care numele nostru a fost asociat fără nici măcar o consultare formală. Din punct de vedere etico-moral și științific respingem faptul că domnul Sabin Adrian Luca ne-a asociat numele la un studiu în care au fost enunțate o serie de păreri și idei care nu ne aparțin și cu care nu suntem de acord. În același timp, prin rândurile de față dorim să ne disociem de o serie de practici ale domnului Sabin Adrian Luca. Toate acestea vor fi prezentate pe larg în cele ce urmează.

Încă de la început trebuie să menționez că am făcut parte din colectivul de cercetare și am coordonat sectoare pe șantierul arheologic preventiv de la Turdaș-Luncă, m-am ocupat cu baza de date GIS a tuturor complexelor (împreună cu firma de consultanță – până la data de 31 august 2011) și mai apoi de integrarea complexelor pentru redactarea rapoartelor până în vara anului 2012. La data de

1 septembrie 2011 am părăsit acest șantier (cercețările în teren au mai continuat până la 15 octombrie 2011) în urma unor diferențe de păreri legate de metodologia unei cercetări preventive³. În perioada post-săpătură sarcina mea asumată era să ofer susținerea documentară privind fișele de complexe, desene, localizarea în planul general, ca bază pentru viitoarele articole care trebuiau să vizeze arhitectura și sistemul de fortificație. În ceea ce privește acesta din urmă, precizăm că o descriere i-am înmănat-o domnului Sabin Adrian Luca în data de 05.12.2012. Materialele redactate cuprindeau și o scurtă introducere, precum și descrierea complexelor, colegul amintit trebuind doar să mai adauge concluziile. Din păcate, după acest moment, coordonatorul cercetărilor de la Turdaș nu mi-a mai permis accesul la varianta finală a textului și, ca atare, nu am putut să-mi expun părerile legate de o serie de date stratigrafice și de interpretarea lor.

Asumarea unilaterală a textului din volumul dedicat cercetărilor preventive de la Turdaș⁴ precum

* Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, Timișoara, Romania. E-mail: cos_suciu@yahoo.com.

¹ Luca – Suciu 2014.

² Luca (ed.) 2012.

³ Chiar domnul Sabin Adrian Luca recunoaște că a privit cu reticență metoda de cercetare aplicată (Luca et al. 2013, 7).

⁴ Luca (ed.) 2012. Titlul volumului: *Cercetările arheologice preventive de la Turdaș-Luncă (județul Hunedoara): Campania 2011*, precizează că se vor prezenta cercetările preventive din 2011, dar au fost publicate și cercetările mai vechi ale

și alte practici reprobabile ale acestuia⁵ au dus, în final, la ruperea colaborării cu coordonatorul volumului, pentru că nu am mai avut nici o încredere în capacitatea responsabilului științific al șantierului de a interpreta obiectiv situațiile arheologice de la Turdaș, iar tensiunea generată de diferențele de interpretare și textele modificate unilateral nu puteau asigura o colaborare corectă și colegială⁶.

Revenind la studiul publicat în Banatica, la care a fost asociat numele meu⁷, observăm că

coordonatorului volumului, anterioare anului 1998, ceea ce ridică alte semne de întrebare față de de valorificarea eficientă e rezultatelor cercetării arheologice din situl de aici, pornind de la niște cercetări de mică amploare. Cu toate că în *Introducere* citim că volumul se dorește, la nivel doar declarativ, a fi unul colectiv și se mulțumește întregii echipe care a lucrat în proiectul Turdaș, ne este imposibil să identificăm contribuțiile fiecărui membru al colectivului, pentru că pe pagina principală și în cartușul cu identificarea Bibliotecii Naționale este menționat doar editorul, în ultimul caz tipărit greșit (Sabin Adriana Luca!), deci fără a fi unul colectiv. Misterul este dezlegat, parțial, prin publicarea în revista *Acta Terrae Septemcastrensis* a unor studii referitoare la acest sit scrise în limba engleză care, de această dată, au nominalizați autorii (Nițu 2012, Luca et al. 2012b, Natea et al. 2012, Teodorescu 2012, Urduzia 2012).

⁵ Din păcate, domnul Sabin Adrian Luca nu numai că a publicat studiul din Banatica folosind și numele meu, dar a preluat din raportul de cercetare preventivă al subsemnatului (Suciu 2012, 15–16 – a cărui copie este la Muzeul Național Brukenthal, conform normativelor în vigoare) *ad litteram*, fără să mi se ceară acordul, fără să citeze sau măcar să menționeze pe coordonatorul științific și fără să facă parte din colectivul de cercetare, descrierea locuinței C25 de la Miercurea Sibiului-Valea Gârbovei. Publicarea locuinței a fost folosită ca suport pentru a descrie una dintre cele mai importante piese găsite de mine și colectivul meu din situl Miercurea Sibiului-Valea Gârbovei. Acesta este un comportament non-academic și imoral mai ales când este realizat din dubla poziție de profesor universitar și de manager al instituției organizatoare (care în virtutea poziției are acces la rapoartele de săpătură). Mai mult, ilustrația folosită este preluată din arhiva șantierului și, în necunoaștință de cauză, este utilizată greșit (imaginea prezintă câteva complexe hallstattiene, iar textul se referă la descoperiri ale neoliticului timpuriu!).

⁶ Pentru unii a devenit o practică ca după ce au urcat treptele devenirii ca arheologi, teoriile emise de aceștia să devină axiome ce nu mai suportă discuții, în detrimentul dezbaterii științifice. Sugestivă în acest context este descrierea din Dragoman-Oanță 2015: „O părere destul de rar exprimată explicit de reprezentanți ai arheologiei române dar manifestată periodic prin gesturi, cuvinte și atitudini este aceea că poziția fiecăruia în ierarhia academică ar legitima sau nu dreptul de a critica și de a vorbi... Poate critica „legitim” doar cel care a câștigat un prestigiu științific sau ocupă o funcție. În ciuda acestei opinii, sau poate datorită ei, critica aproape lipsește din practica arheologică din România pe fondul lipsei chiar a dezbaterii. Recenziile și notele bibliografice nu sunt la mare preț la noi (Babeș 1999: 7). În fond de ce ne este frică de critică?”

⁷ Făcută, probabil, din dorința de reducere la tăcere a opiniilor mele critice legate de sistemul de fortificație.

marea majoritate a textului, cuprins între paginile 8 alin. 4–22 alin. 2 inclusiv, a mai fost publicat în volumul *Luca (ed.) 2012, 33–45*. Ambele texte sunt scrise în limba română, au exact aceeași structură, cu diferențe minore, iar planșele sunt aproape identice⁸.

Fondul Problemei

Legea 206/2004 precizează că: *Datele contradictorii, diferențele de concepție experimentală sau de practică, diferențele de interpretare a datelor, diferențele de opinie sunt factori specifici cercetării-dezvoltării și nu constituie abateri de la buna conduită*. Prin urmare este o obligație științifică a fiecărui cercetător să își susțină punctul de vedere atâta timp cât acesta este fundamentat științific.

Dar să mergem către esența problemei și anume la ceea ce a adăugat *inedit* domnul Sabin Adrian Luca la descrierea complexelor legate de șanțurile de fortificare la pp. 7–8 ale studiului *Luca – Suciu 2014*:

1. „După se (sic!) poate lesne observa, sistemul de fortificație a înconjurat integral maxima difuziune a așezării aparținând culturilor Turdaș și Petrești. Nu avem elemente care să demonstreze că locuirea Starčevo-Criș sau cea Coșofeni ar fi avut elemente de fortificație. Nici descoperirile de epocă dacică nu au fortificații aparținătoare. Un singur șanț de gard, dispus către extremitatea de nord a zonei Bretea Nord (fig. 1; dreapta sus; perpendicular pe șoseaua veche), pare a aparține unei incinte medievale. Ca observație generală – înainte de a descrie elementele de fortificație – trebuie să constatăm următoarele:

– gardurile descoperite au – de cele mai multe ori – rolul de element avansat de fortificație.

Șanțurile acestora de fundare sunt de mici dimensiuni și prezintă – uneori – amprente de unor pari. Am putut urmări asemenea garduri și în așezarea turdășeană de la Oraștie-Dealul Pemilor, punct X2. Uneori, foarte rar, au și rol de departajare în interiorul așezării (cartiere?); – o parte din șanțurile palisadelor arată că stâlpii care alcătuiau zidul din lemn au fost scoși intenționat și folosiți – după toate probabilitățile – la alte construcții. În acest caz

⁸ „Moda” publicării textelor prin metoda *copy/paste* nu îi este străină domnului Sabin Adrian Luca. Ca să ilustrăm folosirea acestei metode doar în ultimul an, amintim cartea *Luca 2014* – care este o preluare identică a mai multor studii publicate inițial singur sau în colaborare (la fiecare studiu cu o trimitere bibliografică către studiu original). Nu mică ne-a fost surpriza să aflăm că în acest volum există un studiu (Luca 2014, 105–113) care este identic cu un altul la care am fost co-autori – Luca et al. 2008 și Luca et al. 2009. În singura parte *inedită* a volumului, ce cuprinde două pagini! (Luca 2014, 137–138), suntem avertizați că se vor emite câteva opinii care nici nu trebuiesc justificate (sic!).

șanțurile sunt colmatate, au fundul rotunjit și marginile neregulate;

– în cazurile în care palisadele au rămas în picioare marginile gropilor sunt ferme și fundul acestora ne arată că s-a practicat metoda „stâlp lângă stâlp” pentru construcția palisadei.”⁹

Analiza punctuală a citatului de mai sus:

1a) „După se poate lesne observa sistemul de fortificație a înconjurat integral maxima difuziune a așezării aparținând culturilor Turdaș și Petrești...”

În opinia noastră maxima difuziune a sistemului de fortificație sigur nu „înconjoară integral maxima difuziune” a așezărilor Turdaș și Petrești. Ideea mai-sus citată s-a născut după o analiză superficială a planului prezumtiv al sistemului de fortificație¹⁰, unde apar *aproximate* limitele sudice ale acestuia, limite marcate cu galben. Nu cunosc rezultatele diagnozei sau ale cercetărilor ulterioare făcute pentru extinderea căii ferate, dar este cert că o astfel de afirmație este forțată cel puțin pentru momentul 2012 și având în vedere unitatea celor două texte, și pentru 2014. Atribuirea sistemului de fortificație ar fi putut fi susținută de date ¹⁴C, dar coordonatorul științific al șantierului *a omis*¹¹ să trimită probe pentru analize și, la acest moment, putem să discutăm doar despre o cronologie relativă bazată exclusiv pe studierea relațiilor stratigrafice. Acestea arată clar că sistemul de fortificare este posterior gropilor Turdaș cu pictură de tip Tăuuaș și anterior structurilor de locuit Turdaș târzii/Foeni după cum se poate vedea în Fig.1 (structuri care îl suprapun în mai multe zone ale sitului¹²). De asemenea mai sunt „garduri” care taie la rândul lor sistemul de fortificare mai sus menționat și structurile de locuit de tip Turdaș târzii/Foeni¹³. La acestea adăugăm că nu există vreun șanț care să delimiteze clar structurile petreștene descoperite, ceea ce nu acreditează ideea că acest sistem de fortificație ar fi funcțional și la nivelul culturii Petrești.

1b) „– gardurile descoperite au – de cele mai multe ori – rolul de element avansat de fortificație. Șanțurile acestora de fundare sunt de mici dimensiuni și prezintă – uneori – amprente de unor pari. Am putut urmări asemenea garduri și în așezarea turdășeană de la Orăștie-Dealul Pemilor, punct X2. Uneori, foarte rar, au și rol de departajare în interiorul așezării (cartiere?)”

⁹ Luca – Suciuc 2014, 7–8.

¹⁰ Luca (ed.) 2012, Foto 3.

¹¹ Conform informațiilor noastre, până în acest moment nu a fost trimisă nici o probă pentru analize radiocarbon.

¹² Luca (ed.) 2012, plan 8, pagina 36; Lazarovici *et al.* 2014, fig. 2–4, 8, 9; Luca *et al.* 2013, 9.

¹³ Gardul C152 și cel puțin încă un gard la est de acesta (Luca (ed.) 2012, Plan 8).

Așa cum am mai precizat, pentru volumul publicat la sfârșitul anului 2012¹⁴ am primit sarcina de a analiza sistemul de fortificații. Domnul Sabin Adrian Luca nu a așteptat minima prelucrare a materialului, a eventualelor și atât de necesarelor date radiocarbon și nici redactarea unui al doilea raport legat de aceste „garduri” (Fig. 1), care ar fi precizat că în fapt *majoritatea* acestora nu sunt contemporane cu șanțurile de fortificare și nu există nici un argument arheologic sau de altă natură care să susțină, la acest moment, un rol *de sistem avansat de fortificație* (Fig. 1). Observăm că frazele folosite de colegul amintit sunt generale și folosesc des cuvântul *uneori* fără a indica exact despre care garduri/șanțuri/palisade este vorba, demonstrând nesiguranța autorului.

Unul dintre argumentele de bază aduse în sprijinul ipotezei că acestea ar fi turdășene, este comparația cu „gardurile” de la Orăștie-Dealul Pemilor prin care se încearcă să se acrediteze, prin analogie, ideea conform căreia dacă comunitatea turdășeană de la Orăștie-Dealul Pemilor a avut garduri, atunci și structurile de acest tip de la Turdaș trebuie să aparțină aceleiași culturi. Și afirmația că ele ar avea un rol avansat în sistemul de apărare este greșită, fie și numai dacă consultăm în DEX definiția *gardului* (<https://dexonline.ro/definitie/gard>). Mai mult, dacă ne aplecăm asupra explicațiilor legate de șanțurile de la Orăștie-Dealul Pemilor realizăm că autorul este tributari unor idei preconcepționate și la care nu a renunțat nici după 15 ani.

La Orăștie cel mai important șanț este *Șanțul 1*: „Forma generală a acestui obiectiv este cea de «V», cu fundul tăiat. Dinspre est spre vest acesta se ridică spre suprafață, datorită unei tasări naturale amintite cu alt prilej, mai înainte. Lățimea sa este, la nivelul de săpare, în jur de 1 m. Relațiile stratigrafice sesizate în timpul cercetărilor ne sugerează ideea după care acesta înconjoară faza inferioară (veche) a așezării turdășene. Dimensiunile acestuia, precum și observațiile de arhitectură și construcție, făcute în momentul cercetării obiectivului, ne fac să afirmăm că acest șanț este unul de fundație, pentru gardul ce înconjoară stațiunea de fază veche. În favoarea acestei ipoteze pledează faptul că am descoperit, în mai multe rânduri, la nivelul de pornire al săpării șanțului, aglomerări de pietre de râu, de dimensiuni medii, amestecate cu material arheologic disparat care, alături de descoperirea de găuri în mijlocul acestor aglomerări, **ne sugerează modul de construcție al gardului.**”¹⁵

¹⁴ Luca (ed.) 2012.

¹⁵ Luca 1997, 32.

Începem prin a spune că metoda de cercetare de la Orăștie-Dealul Pemilor a constat în săparea unor secțiuni înguste și casete de mici dimensiuni. Această săpătură, așa cum am mai amintit, devine însă reprezentativă (în opinia domnului Sabin Adrian Luca) pentru a explica construcția și utilizarea șanțurilor considerate turdășene de la Turdaș-Luncă. Trecem peste umorul involuntar al expresiilor „V, cu fundul tăiat” și „găuri” în loc de denotativul *gropi de implementare stâlpi*, și analizăm celelalte afirmații. În primul rând aceea că șanțul „dinspre est spre vest acesta se ridică spre suprafață, datorită unei tasări naturale” este greșită, deoarece tasările au loc numai în cazul solurilor neconsolidate și nu a stratului în care au fost săpate, în acest caz a sterilității arheologice. Situația constatată de domnul Sabin Adrian Luca este, mai degrabă, rezultatul eroziunilor ulterioare ale terasei pe care se află așezarea, fenomen care a distrus nivelul de săpare al acelor șanțuri și partea superioară a taluzului, fapt ce a determinat diminuarea adâncimii șanțurilor. Referitor la „găurile”/gropile de implementare ale stâlpilor prezumtivului gard, trebuie să-l credem pe cuvânt pe autorul cercetărilor deoarece aceste afirmații nu sunt din păcate susținute grafic sau fotografic, carență metodologică ce o putem constata și în cazul publicării cercetărilor preventive de la Turdaș.

Consultând planul cercetărilor de la Orăștie (Plan 1) este greu de acceptat că „acesta înconjoară faza inferioară (veche) a așezării turdășene” atâta timp cât nu se cunoaște extinderea ei. Această părere nu este susținută nici de relațiile stratigrafice, așa cum acestea pot fi constatate din studiul profilului publicat (Plan 2a), conform căruia Șanțul 1 taie complexul B1/1992–1993 (atribuit fazei vechi a sitului), deci este ulterior celor mai vechi complexe din sit.

Abordând aceeași problemă, în volumul dedicat arhitecturii neolitice (autori Magda și Gheorghe Lazarovici) se afirmă: „Chiar dacă nu toate datele sunt adevărate...”¹⁶. Autorii citați observă existența a trei șanțuri și a două sau trei palisade admitând că este posibil ca nu toate datele publicate să fie adevărate. Ulterior, din punct de vedere metodologic¹⁷, colegul Cătălin Bem își precizează și el punctul de vedere printr-o notă foarte explicită în care observă mai multe neconcordanțe, descrieri confuze și diferențe de la un studiu la altul¹⁸. Din păcate, aceste

carențe metodologice nu sunt de dată recentă¹⁹. Toate acestea fac ca referirile situației arheologice de la Turdaș la cazul de la Orăștie să își piardă din valoarea probatorie.

1c) „Uneori, foarte rar, au și rol de departajare în interiorul așezării (cartiere?); – o parte din șanțurile palisadelor arată că stâlpii care alcătuiau zidul din lemn au fost scoși intenționat și folosiți – după toate probabilitățile – la alte construcții. În acest caz

1998), și identificate alte cel puțin trei înhumări în stațiunea eponimă (de exemplu, Luca 2001). Nu discutăm despre prezumate morminte sau resturi scheletice identificate de către localnici, de altfel, oriunde, fini cunoscători ai fenomenului arheologic. De asemenea, ne-am ferit mereu să interpretăm mai vechi desene publicate. Dacă am face-o, fără îndoială, am induce și o doză – chiar dacă minoră – de îndoială. Și nu ne referim la perioada romantică a arheologiei din spațiul actual românesc.

Textele, însă, devin izvor de neîncetate dezbatere. Datorită confuziei descrierii, diferenței de la un studiu la altul care tratează aceeași problemă sau, mai incitant, același eveniment punctual, datorită stângăciilor dobândite. Bieți copii care se prăpădeau pe podine de locuințe, chiar dacă în alveolări, alți prunci urmăriți de o nevoie comunitară sacrificială. Totul, într-o matrice stratigrafică nemulțumitoare... Intruzivul devine, categoric, o componentă a priori. Statistici moderate prin lipsa subiecților, gropi care sunt săpate în, dar, paradoxal, sunt acoperite de același sediment, morminte care au fața spre unul sau altul din punctele cardinale, temperaturi necesare unui sfârșit de săptămână liniștit, chelneri preistorici care serveau băuturi din calote craniene, comunități care își leapădă în colb numai altimetric cioburile, banchete funerare terminate printr-o petrecere grecească, umbră răcoroasă de conifere sau stejari, purtători (de virusuri?) care gândesc mai mult decât alții... Trist, dar nu mai puțin adevărat. M-ar urmări nevoia de citare dacă spațiul mi-ar îngădui.”

¹⁹ Nu este de prisos să amintim recenzia mai veche făcută de Oanță 2015 la teza de doctorat a domnului Sabin Adrian Luca: „Lucrarea de față începe cu «sfârșitul», fiind o colecție de «idei premeditate», concluzii fără argumentație, care se contrazic de la un capitol la altul (de exemplu, păstori din capitolul II, care locuiesc în așezări «de scurtă durată», devin în capitolul IV o populație stabilă, agrară care practică „cultul fertilității și fecundității», sau prezentarea diferită în capitolele II și IV a practicilor funerare), lacune de informare (autorul se înșeală atunci când afirmă tranșant că incinerarea nu este documentată «în mod cert» în necropolele Bodrogkeresztúr15), greșeli gramaticale (după autor, așa cum reiese din catalogul descoperirilor, litera â urmează după i), într-o atmosferă de umor involuntar care cu greu poate fi egalată în cadrul unei recenzii. Numărul de pagini pe care îl are cartea este suficient pentru un articol de mai mare întindere dar insuficient pentru o lucrare de doctorat. Un bătrân înțelept spune că «din mult se face puțin». S.A.L. a beneficiat de opusul acestei zicale”. Observații asemănătoare legate de greșeli de atribuire, neconcordanțe și datări greșite legate de cultura Turdaș găsim și la Diaconescu 2014, 68–75, notele 12, 22–34, 91, 100, 109 și Drașovean 2002, 76. Studiile publicate în ultimii ani au tranșat pentru comunitatea științifică aceste chestiuni aflate în dispută (Diaconescu 2014; Diaconescu 2015; Drașovean 2013; Tincu 2015).

¹⁶ Lazarovici-Lazarovici 2006, 593.

¹⁷ La modul de publicare din Luca 1997.

¹⁸ Bem 2015, 40, nota 9. „O comparație s-ar putea realiza în mediul turdășean, fiind cercetată parțial o considerată necropolă – la Orăștie Dealul Pemilor (Luca 1997; idem

șanțurile sunt colmatate, au fundul rotunjit și marginile neregulate”.

Revenind la Turdaș, aserțiunea că multe dintre aceste „garduri” (numite acum „ziduri”!) sunt situate în interiorul așezării este greu de probat câtă vreme nu se cunoaște extinderea așezărilor de la Turdaș (nu sunt date radiocarbon și nici analize exhaustive ale materialului arheologic).

De asemenea, faptul că „stâlpii de lemn ai palisadelor sunt scoși intenționat și refolosiți la alte construcții” ar explica în concepția responsabilului științific „fundul rotunjit” și „marginile neregulate”, afirmații ce pot fi greu acceptate în contextul observațiilor stratigrafice, existența fundului rotunjit putând fi cauzată atât de modalitatea de săpare inițială a șanțului dar și de lucrările ulterioare de întreținere a acestuia. Credem că în lipsa unor dovezi arheologice, este imposibil să se poată demonstra dacă au fost scoși stâlpii și, mai ales, să se poată indica unde au fost folosiți după aceea. Evident, putem presupune multe, dar toate concluziile, în cazul unei cercetări arheologice, trebuie trase numai în urma analizei dovezilor din teren. Această retorică, bazată pe improvizări, a putut genera și o afirmație de genul: „stâlpii care alcătuiau un zid de lemn”, dar care nu au fost identificați arheologic. Mai mult colegul Sabin Adrian Luca chiar recunoaște *de facto* că există șanțuri colmatate, lucru dificil de explicat pentru șanțurile în care ar fi fost implantați stâlpi.

1d) „în cazurile în care palisadele au rămas în picioare marginile gropilor sunt ferme și fundul acestora ne arată că s-a practicat metoda «stâlp lângă stâlp» pentru construcția palisadei”.

Nu se precizează care sunt acele cazuri în care marginile gropilor sunt ferme și s-a aplicat metoda *stâlp lângă stâlp*, frază care induce, fără nici o argumentație, afirmația că utilizarea tehnicii de construcție *stâlp lângă stâlp* este una generalizată.

2. în varianta 2014 și 2012 se susține că:

Pentru zona A:

„Cu această ocazie facem și o propunere de reconstituire pentru zona de intrare cu cea mai puternică fortificare la Turdaș-Luncă. Toate elementele de substrucție se regăsesc în teren. De asemenea, resturi dislocate în urma distrugerii violente prin ardere. Toate șanțurile săpate pentru palisade arată cu claritate existența acestora prin mai multe situații arheologice, după cum urmează:

– la conturare s-a observat, în majoritatea cazurilor, un strat de pietriș și nisip aluvionar care păstra amprenta stâlpilor și ductului palisadei; acest strat arată, de asemenea, inundațiile repetate care au afectat situl, dar și faptul că palisada avea și un rol – involuntar obținut – de «dig»; – atunci

când palisadele nu au fost demontate intenționat se observă cu claritate amprenta în «V» accentuat și un șanț cilindric, continuu, la proximitatea maximă de adâncime; acestea demonstrează că stâlpii erau dispuși continuu și formau un adevărat «zid» din lemn; în unele cazuri, palisadele au fost demontate intenționat; atunci surprindem situații in situ doar din loc în loc;

– intrarea în incinta propriu-zisă a localității preistorice se face printr-un sistem complicat și sinuos de porți mici, porți mari și suprafețe acoperite («tuneluri din lemn»);

– din loc în loc, porțile mai importante sunt flancate cu turnuri din lemn;

– «tunelurile din lemn» au sistem propriu de iluminat (sic!), dar și de protecție ritualică.”²⁰

Pentru zona B:

„După observațiile din teren turnul avea un nivel de călcare amenajat cu piatră de râu. Aici se găseau și fragmente ceramice aduse din strat (sic!). Porțile sunt una în fața celeilalte, chiar dacă între C181 și C este o diferență cronologică, acestea tăindu-se unul pe altul.”²¹

Analiza punctuală a citatelor de mai sus:

2a) „Cu această ocazie facem și o propunere de reconstituire pentru zona de intrare cu cea mai puternică fortificare la Turdaș-Luncă”.

Reconstrucțiile au fost realizate într-un interval scurt de către domnul Sabin Adrian Luca și doctoranda dânsului de la acel moment, doamna Marțiș Florentina. Am fost și eu invitat cu toate planurile topografice și descrierea complexelor, dar la momentul convocării mele reconstituirile erau deja finalizate și nu a mai existat șansa să analizăm punctual documentația fiecărui șanț, palisadă sau gard, în parte, pentru a face reconstituirile pe etape cronologice. În această situație, imaginile publicate și textul care le însoțește încearcă să susțină ideea că toate șanțurile sunt șanțuri de palisade, iar gardurile mai târzii sunt văzute ca fiind contemporane cu sistemul de fortificație, chiar dacă sunt contrazise observațiile arheologice.

2b) „Toate elementele de substrucție se regăsesc în teren”.

Documentația arheologică și observațiile din teren nu au relevat elemente pentru șanțurile mari care să ducă spre concluzia că toate elementele de substrucție s-au regăsit pe teren și nu putem discuta de mai multe șanțuri de palisade identificate în legătură cu sistemul de fortificație (zona A). Pentru zona A singurul **posibil** șanț de palisadă este C150 (Fig. 1). Spunem **posibil** pentru că la descrierea

²⁰ Luca (ed.) 2012, 37–38.

²¹ Luca (ed.) 2012, 35.

complexului se spune: „șanț cu o lățime de 0,88 m, fără urme de pari. Acesta dublează șanțul C009, posibil o palisadă a acestuia... Toate resturile par a fi în poziție secundară, aduse de aluviuni. Șanțul se conturează în steril...”²². Dacă au mai fost șanțuri de palisadă în zona A, conectate cu șanțurile de apărare mari, acestea nu au mai lasat urme identificabile arheologic datorită eroziunii.

2c) „De asemenea, resturi dislocate în urma distrugerii violente prin ardere”.

Această declarată incendiere este un argument (în opinia domnului Sabin Adrian Luca) că toate aceste șanțuri erau șanțuri de palisade. Pentru zona A nu avem argumente în acest sens, nu există nici în descrierile șanțurilor și a palisadelor date care să susțină distrugerea violentă prin ardere. Chiar dacă în zona A există gropi care au avut parte de o ardere violentă – cele care țin de nivelul Turdaș cu materiale pictate de tip *Tăuțaș*: C23, C92, C93, C13, acestea sunt intersectate de sistemul de șanțuri, după cum se precizează în descrierea complexelor C14 și C10 și care sunt în consecință mai timpurii decât acesta²³ (Fig. 1). În acest context nu putem înțelege cum s-a ajuns la concluzia că sistemul de fortificație arde violent, cu atât mai mult cu cât o parte din el a fost dezafectat, după spusele domnului Luca?

La Luca (ed.) 2012, *Reconstituirea 5* este publicat un desen de mână care prezintă un stâlp cu o aplicație de cap de bovidu: *slab conservat, ars, vitrifiat*. La descrierea planșei apare: *capul de taur aplicat pe laterala intrării-tunel*. În accepțiunea domnului Sabin Adrian Luca tunelul se află în zona A, cu toate că în această zonă, în jurnalele de săpătură nu a fost semnalată nici o astfel de descoperire²⁴.

În partea dinspre interior al acestui sistem de fortificații (de lângă zona A) avem un șanț C388 și o palisadă C339, care au în partea superioară a umpluturii pigmenți și bucăți de chirpici²⁵, dar ele sunt situate în apropierea unor structuri petreștene incendiate. Prezența urmelor de chirpici în acest caz nu este de ajuns să explice existența unui incendiu violent²⁶, pigmentul prezent în partea superioară

a umpluturii aparținând unui moment ulterior de umplere, atunci când acestea nu mai funcționau.

2d) „Toate șanțurile săpate pentru palisade arată cu claritate existența acestora prin mai multe situații arheologice, după cum urmează:”

2d1) „– la conturare s-a observat, în majoritatea cazurilor, un strat de pietriș și nisip aluvionar care păstrează amprenta stâlpilor și ductului palisadei; acest strat arată, de asemenea, inundațiile repetate care au afectat situl, dar și faptul că palisada avea și un rol – involuntar obținut – de «dig»”.

Acest strat de pietriș, nisip aluvionar care păstrează amprenta parilor nu a fost identificat în zona A la conturarea sistemului de fortificare²⁷ și nu există nicio descriere care să indice că au fost descoperiți pari în șanțurile mari care să ateste existența unor palisade. Urmele parilor s-au observat la gardul C152 și la un alt gard, paralel cu acesta²⁸ dar care nu sunt contemporane cu masivul sistem defensiv (Fig. 1).

În partea superioară a complexelor nu există un strat compact de pietriș și nisip aluvionar: C001 – „În partea superioară apar fragmente ceramice și pietricele”; C003 – „În partea superioară există câteva lentile negre, indicând o colmatare”, C009 – „În partea inferioară solul este brun gălbui, lutos, cu urme ceramice și în, unele zone, cu pietricele aduse de aluviuni”, C842 – „Umplutura este brun închisă în partea superioară... Este posibil ca partea sa superioară să fie doar o tasare a stratului de cultură”²⁹. Din cele de mai sus este ușor de văzut că nu s-au putut observa amprente de pari și, acolo unde sunt pietricele, structura depunerii seamănă foarte mult cu compoziția nivelului de coluviu și nu cu un strat de pietriș, așa cum se afirmă. Este o mare diferență între un strat de pietriș și un strat în care apar fragmente ceramice și pietricele...

Ca să explice aceste „colmatări” pe care le și sesizează, domnul Sabin Adrian Luca ne spune că posibila „palisadă avea și un rol de dig”. Trecem peste rolul involuntar al acestui sistem inteligent dar putem să luăm în discuție această supoziție. Ne întrebăm de ce oare au fost construite doar posibile palisade și nu șanțuri care puteau să suplimenteze deversarea apelor provenite din ipoteticele inundații care au afectat situl (pe lângă rolul de apărare primar)? Dacă ipoteza domnului Sabin

²² Luca (ed.) 2012, 38.

²³ Luca (ed.) 2012, Nițu 2012.

²⁴ Am pus personal în pungi și saci materialele descoperite în șanțurile din zona A, iar în documentația arheologică nu există nici o referire la această aplicație de bovidu ca o descoperire *in situ*. Domnul Sabin Adrian Luca a venit în baza arheologică cu aplicația de bovidu dar fără a avea documentată locația de unde a luat piesa (context, fotografii, desene, coordonate GIS și descriere în jurnalul de săpătură). De asemenea nu există nimic documentat despre un posibil tunel.

²⁵ Luca (ed.) 2012, 34.

²⁶ Trebuia să avem mai multe urme de cărbune și arsură în partea inferioară, iar fragmentele ceramice să aibă urme ale unei arderi secundare (ceea ce nu e cazul).

²⁷ Putem reciti cu atenție descrierea complexelor de la Luca (ed.) 2012, 35, 38–39.

²⁸ Luca (ed.) 2012, Plan 8. Nefiind publicate detalii mai multe ne oprim aici cu descrierile. Lăsăm coordonatorului șantierului datoria să prezinte în viitor în detaliu aceste complexe. Pentru relațiile stratigrafice se poate citi cu atenție descrierea șanțului C014 – Luca (ed.) 2012, 39.

²⁹ Luca (ed.) 2012, 35, 38–39.

Adrian Luca era corectă ar fi trebuit să avem acest strat de pietriș doar în partea superioară a șanțului, pe latura exterioară a sistemului de fortificație (dacă așa numitele *garduri de lemn* erau acolo ca să oprească *neintenționat* inundațiile).

2d2) „— *atunci când palisadele nu au fost demontate intenționat se observă cu claritate amprenta în «V» accentuat și un șanț cilindric, continuu, la proximitatea maximă de adâncime; acestea demonstrează că stâlpii erau dispuși continuu și formau un adevărat «zid» din lemn; în unele cazuri, palisadele au fost demontate intenționat; atunci surprindem situații in situ doar din loc în loc*”.

Domnul Sabin Adrian Luca nu specifică care sunt acele așa zise *palisade* cu partea inferioară în forma literei V, dar sunt doar două complexe care corespund acestei descrieri: C001 și C003 din zona A. Analizând descrierile acestora și în special profilul lui C003³⁰ putem observa lentilele care arată colmatarea/umplerea, în timp, a șanțului. O privire, chiar și fugară, pe profilul lui C003 indică că acest complex nu a fost șanț de palisadă niciodată. Nu a fost observată nici o urmă de stâlp la aceste șanțuri care să poată fi documentată. Acest V accentuat cu partea inferioară rotunjită, „*la proximitatea maximă de adâncime*”, este normal să apară, situație demonstrată la Uivar în Schnitt IX și Schnitt X³¹. În exemplul de la Uivar se poate observa că fiecare șanț de apărare are o formă de V în partea inferioară și are un alt șanț cu pereții drepecți, care era șanțul palisadei.

O altă comparație de luat în seamă este cea de la Iclod, secțiunea 36³² unde se observă profilul șanțului și urmele unui șanț mai mic, de palisadă, pe margine. Dacă eliminăm partea superioară a profilului de la Iclod și Uivar, șanțul de palisadă va dispărea și va rămâne doar partea inferioară a șanțului de apărare, care va semăna extrem de bine cu șanțul C003 de la Turdaș. Tot aici aflăm și explicația domnului Sabin Adrian Luca de ce nu au fost surprinși posibili stâlpi: „*palisadele au fost demontate intenționat*”. E cel puțin ciudat să ai un șanț, să implantezi stâlpii, după care să sapi din nou șanțul urmărind cu acuratețea unui arheolog vechile taluzuri, să scoți stâlpii și mai apoi să lași șanțul să se colmateze.

2d3) „*intrarea în incinta propriu-zisă a localității preistorice se face printr-un sistem complicat și sinuos de porți mici, porți mari și suprafețe acoperite («tuneluri din lemn»);*”

Aici domnul Sabin Adrian Luca are dreptate doar în prima parte, dar nu și atunci când susține,

către final, existența unor „*tuneluri din lemn*”. Acest șanț nu are nici un pandant³³ în partea de est a intrării și este puțin forțat să vorbești de tuneluri de lemn... pentru zona A. Ar fi trebuit să existe și alte argumente/dovezi/situații arheologice privind existența acestor... *tuneluri!!!*, care nu există în documentația arheologică.

2d4) „*«tunelurile din lemn» au sistem propriu de iluminat, dar și de protecție ritualică.*”

Această afirmație nici nu merită comentată prea mult, este un sofism care pune accent mai mult pe emoții decât pe argumente și pornește de la premisa că existau *tuneluri de lemn întunecate*, care trebuiau cumva să fie *iluminate*. Dar de unde *protecția rituală*? Ne putem gândi oare la *aplicația de bovideu*? Dar ca să fie ritualică, nu trebuie să ai elementele ritualului? Sau doar putem presupune un ritual pe ipoteza că orice manifestare în preistorie trebuia să aibă unul.

2d5) „*din loc în loc, porțile mai importante sunt flancate cu turnuri din lemn*”.

Având în vedere că nu este corect să folosesc din documentația la care domnul Sabin Adrian Luca are încă drept de copyright, ne bazăm argumentația doar pe o imagine publicată deja³⁴ unde în zona intrărilor se pot vedea unele gropi la care se face referire. Fotografia în cauză a fost realizată la momentul la care au fost marcate marginile șanțurilor C014 și C010, dar și gropile care ar constitui, în opinia domnului Sabin Adrian Luca, fundația acestor „*turnuri din lemn*”. Una dintre gropi este clar tăiată de șanțul C014, iar cealaltă este mult prea mică în diametru și, cel mai probabil, a fost suprapusă de C014. Ne îndoim însă că responsabilul științific va putea prezenta gropile de stâlpi ale unor posibile *turnuri* pentru zona A.

2e) „*După observațiile din teren turnul avea un nivel de călcare amenajat cu piatră de râu. Aici se găseau și fragmente ceramice aduse din strat. Porțile sunt una în fața celeilalte, chiar dacă între C181 și C este o diferență cronologică, acestea tăindu-se unul pe altul*” (afirmație pentru zona B).

Reconstituirile se referă la zona centrală B iar această părere este ilustrată de două reconstituiri pentru turnuri³⁵. Sunt mai multe confuzii aici. Textul de la cele două desene indică:

„*Reconstituire 1. Palisada și poartă de acces C181 în partea de jos a imaginii și palisada cu turn (C191, 988) și poartă de acces C. Vedere spre exteriorul sistemului de apărare.*”³⁶

³⁰ Luca (ed.) 2012, foto 15, 38.

³¹ Lazarovici-Lazarovici 2006, Fig. IVa.5, 481.

³² Lazarovici-Lazarovici 2006, Fig. IVh19, 636.

³³ Lucru normal pentru un fundațiile unui *tunel*.

³⁴ Luca (ed.) 2012, Foto 19. Vezi în arhivă documentația pentru C014.

³⁵ Luca (ed.) 2012, Reconstituire 1, Reconstituire 2.

³⁶ Luca (ed.) 2012, Reconstituirea 1.

„Reconstituire 2. Palisada și poartă de acces C181 în partea de sus a imaginii și palisada cu turn (C191, 988) și poartă de acces. Vedere spre interiorul sistemului de apărare.”³⁷

Această viziune greșită este transpusă grafic în catalogul din 2013 unde apar doar planșele cu reconstituirile, ca fiind imaginea oficial-emblematică a acestui sit³⁸. Cele două așa-zise *palisade* sunt reprezentate ca fiind contemporane, iar porțile sunt situate „una în fața celeilalte”, chiar dacă domnul Sabin Adrian Luca recunoaște că între „C181 și C este o diferență cronologică, acestea tăindu-se unul pe altul”. Se omite în ambele variante (din 2012 și 2014) să se treacă în text C191/C988 așa cum apare în descrierea reconstituirilor (apare doar „C”, fără indicarea numărului complexului). Ori, dacă se taie unul pe celălalt și există o diferență cronologică, ele nu sunt contemporane, iar reconstituirile sunt forțate.

În zona B, C191/988 este sigur un gard și are și o intrare cu mai multe gropi care sugerează existența unui turn³⁹ doar că acest gard este mai târziu decât șanțul mare (C181). Suntem siguri că acest turn nu avea un nivel de călcare amenajat cu piatră de râu cum eronat se susține, deoarece nu există pentru zona respectivă descrieri sau material documentar care să prezinte acest „nivel de călcare cu piatră de râu”.

În ceea ce privește complexul C181 considerăm că nu este șanț de palisadă așa cum se afirmă și poate este bine să se recitească descrierea sa⁴⁰.

Șanțul C181⁴¹ se continuă cu șanțul C338 (care are o palisadă – C339). C338 are o adâncime păstrată mai mare decât C181, dar palisada C339 nu este atât de bine păstrată. În partea de vest a sitului, în zona B Vest, C181 se continuă cu cu șanțul C997 (șanț de mari dimensiuni într-o zonă cu eroziune puțin accentuată) care are o palisadă C994⁴², foarte bine păstrată. C997 ne indică cum trebuia să fi arătat sistemul de fortificație de la Turdaș. Acesta corespunde cu C1256 din zona C (care este impresionant), ca fiind parte a unui sistem de șanțuri care la rândul lui are o palisadă C1233⁴³. În această situație nu putem înțelege motivul pentru care cea mai bine păstrată parte a sistemului de fortifica-

ție (din Zona B-vest și Zona C) nu a fost luată în calcul la reconstituiri și nici în comentariile domnului Sabin Adrian Luca.

3. Ilustrația

Ilustrația, așa cum am mai precizat, se intenționa să fie aceeași în ambele versiuni, dar tehnologia joacă feste domnului Sabin Adrian Luca.

În versiunea din 2012⁴⁴, imaginea a fost un *print screen* care a fost supus unei operații de tip *crop*. În versiunea din 2014⁴⁵ a fost publicată aceeași imagine la care se poate observa că s-a pierdut *crop*-ul și se poate vedea imaginea încadrată de ecranul original al calculatorului meu. Situația se repetă cu o a doua imagine, care în versiunea din 2012⁴⁶ este corectă, iar în 2014⁴⁷ apare schimbată. Situația este și mai complicată pentru că *print screen*-ul original, înainte de *crop*, prezenta și complexe C014, C804, C137, C165, C835, C836, C155, C165 (care au apărut și în fișierul *pdf*). Se pare că un simplu *copy/paste* nu este îndeajuns pentru a reproduce fidel, mai trebuie puțină atenție, răbdare și, mai ales, pricepere⁴⁸.

Discuții și concluzii

Folosind materialele publicate, împreună cu textul comentat mai sus, vom prezenta în sinteză părerile noastre – altele decât cele promovate de coordonatorul cercetărilor preventive.

La Fig. 01 am definit printr-o matrice Harris cinci niveluri corelate stratigrafic cu sistemele de fortificație. Primul nivel ține de locuirea Turdaș cu ceramică pictată de tip Tăualaș. Complexele care țin de acest moment, C023, C093, C013 dar și altele, suferă o ardere puternică⁴⁹ și acest lucru considerăm că se datorează presiunii exercitate de comunitățile Foeni din Banat cu care sunt, la acest stadiu al cercetărilor, contemporane. Am suprapus momentele cronologice (în mare, care corespund cu informații deja publicate) peste modelul cronologic al datelor absolute modelate de colegului Dragoș Diaconescu⁵⁰ la Fig. 2. Chiar dacă sunt

³⁷ Luca (ed.) 2012, Reconstituirea 2.

³⁸ Luca et al. 2013, 9–10.

³⁹ Posibil ca această imagine foarte clară să îi fi rămas cumva întipărită în memorie, dar cercetarea arheologică se bazează în special pe arhiva documentară.

⁴⁰ Luca (ed.) 2012, 33–34.

⁴¹ Luca (ed.) 2012, 33–35, Foto 4, Foto 8.

⁴² Luca (ed.) 2012, foto 9, Foto 10.

⁴³ Luca (ed.) 2012, 40–43, Plan 9–10, Foto 22–25, Lazarovici et al. 2014, Fig. 2–3.

⁴⁴ Luca (ed.) 2012, Foto 7.

⁴⁵ Luca – Suciu 2014, Foto 5.

⁴⁶ Luca (ed.) 2012, Foto 15.

⁴⁷ Luca – Suciu 2014, Foto 13.

⁴⁸ Tot textul și ilustrația au fost selectate și mai apoi s-a dat *copy* urmat de *paste* fără a știți că, pe anumite versiuni de Word, imaginile nu se copiază perfect, ci se copiază varianta inițială, înainte de comanda *crop*.

⁴⁹ Nițu 2012; Luca (ed.) 2012.

⁵⁰ Diaconescu 2015, image 9. Modelarea colegului Diaconescu este cea mai exactă de până acum și folosește o serie de date radiocarbon din mediu Turdaș, Foeni și Iclod corelate cu analize de corespondență și serieri pe materialul arheologic din complexe.

puține reperi publicate este de ajuns să găsim analogii în fenomenele descrise anterior.

Sistemul de fortificație este construit după distrugerea, printr-o incendiere, a complexelor de tip Turdaș-Tăuălaș⁵¹. Șanșurile C014, C010 și prin corelație cu ele și celelalte C009, C150, C842, C338, C181, C1256, C1255 și posibil și C001, C002 pot fi plasate la un palier post Tăuălaș (Fig. 1, Fig. 2).

Acest sistem de fortificație nu are o durată mare în timp. Este greu de detaliat fără date radiocarbon, având în vedere influențele Foeni din Banat care pot apărea în umplutura șanșurilor (care sunt la un moment *postquem* folosință sistem de fortificație). Chiar dacă sistemul de fortificație a fost ridicat de comunitățile Foeni este posibil ca acesta să mai fie contemporan cu cel puțin o generație de *turdășeni* până aceștia adoptă moda Foeni. Pentru a avea un răspuns corect trebuie prelucrat întreg materialul provenit din complexe coroborat cu o serie mare de date radiocarbon.

Deoarece nu sunt urme de distrugere violentă a sistemului de fortificație, cel mai probabil, după o perioadă de funcționare, acesta este abandonat la un moment de creștere demografică și optim social și, peste el, se construiesc locuințe de tipul celor cu gropi de stâlpi săpate în trepte. Din datele radiocarbon, acum este momentul generalizării fenomenului Foeni în Transilvania (Fig. 2). Prin urmare, arhitectura nivelului trei suprapune sistemul de fortificație (Fig. 1) și este alcătuită din locuințe de dimensiuni mari care au analogii în mediul Foeni⁵².

Această etapă are cel puțin două tipuri de gropi de fundare pentru stâlpii caselor⁵³ dar este greu de spus acum, raportat și la alte situri, dacă la Turdaș sunt sau nu contemporane. Imediat după acest moment cronologic, apar la Turdaș mai multe garduri/palisade care traversează așezarea (niv. 4 din Fig. 1): gardul C152, cu încă un gard la est, suprapun sistemul de fortificație⁵⁴. Tot la acest moment se situează și gardul C191/988⁵⁵ ca și majoritatea gardurilor care traversează zona B vest⁵⁶ și zona C⁵⁷.

⁵¹ Turdaș III – nivel 1 în Fig. 1.

⁵² Hunedoara *Judecătorie*, locuința 2 (Tincu 2015); Pianu de Jos (Bem 2015, în zona sistemului de fortificație se observă mai multe urme regulate a unor locuințe de dimensiuni mari, care sigur nu sunt contemporane cu sistemul de fortificație); Foeni, Gomolava, Zau de Câmpie (Lazarovici-Lazarovici 2007, Fig. Va.15b, Va.16a, Va.16b).

⁵³ Luca (ed.) 2012, plan 8, pagina 36; Lazarovici *et al.* 2014, fig. 2–4, 8, 9; Luca *et al.* 2013, 9.

⁵⁴ Luca (ed.) 2012, plan 8.

⁵⁵ Luca (ed.) 2012, Foto 7.

⁵⁶ Luca *et al.* 2013, 9.

⁵⁷ Lazarovici *et al.* 2014, fig. 2–3.

În concluzie, interpretarea dată de domnul Sabin Adrian Luca sistemului de fortificație de la Turdaș-*Luncă* este una incorectă, în care părerilor sale personale li se atribuie o valoare într-atât de mare încât se ajunge să fie eludate până și dovezile arheologice. Această interpretare, în contradicție cu observațiile stratigrafice, este desăvârșită și de lipsa de metodologie științifică post-excavare a domnului Sabin Adrian Luca, în care concluziile sunt cunoscute, așa cum am afirmat, chiar înainte de studierea amănunțită a documentației de săpătură.

Aceste lucruri aruncă, din păcate, o umbră de îndoială asupra cercetărilor de la Turdaș-*Luncă* și a credibilității unor studii viitoare coordonate de domnul Sabin Adrian Luca pentru acest moment cultural. La toate acestea se adaugă „grija” pentru o parte a materialului arheologic rezultat din aceste cercetări, depozitat sub cerul liber în curțile Muzeului Național Brukenthal, fapt ce, în mod nedrept, trimite în derizoriu strădaniile unui colectiv⁵⁸ care a depus eforturi imense pentru finalizarea cercetărilor preventive din acest sit.

Modificarea unor informații directe obținute în decursul cercetării din teren, completată cu aprecieri mult prea personale, are drept rezultat introducerea în mediul științific a unor concluzii ce nu au decât în foarte mică măsură legătură cu realitatea arheologică. Sperăm că această luare de poziție va atrage atenția și va descuraja, pe viitor, manifestări similare și va contribui la instaurarea unui climat propice conturării unor concluzii bazate numai pe datele obținute în cadrul cercetărilor arheologice.

⁵⁸ Chiar dacă declarativ se vorbește de *echipe de cercetare foarte mari* (Luca *et al.* 2013, 7) echipa a fost redusă numeric relativ la suprafața cercetată – dar care a făcut față, în bună parte, prin inimizitatea de care au dat dovadă membrii colectivului.

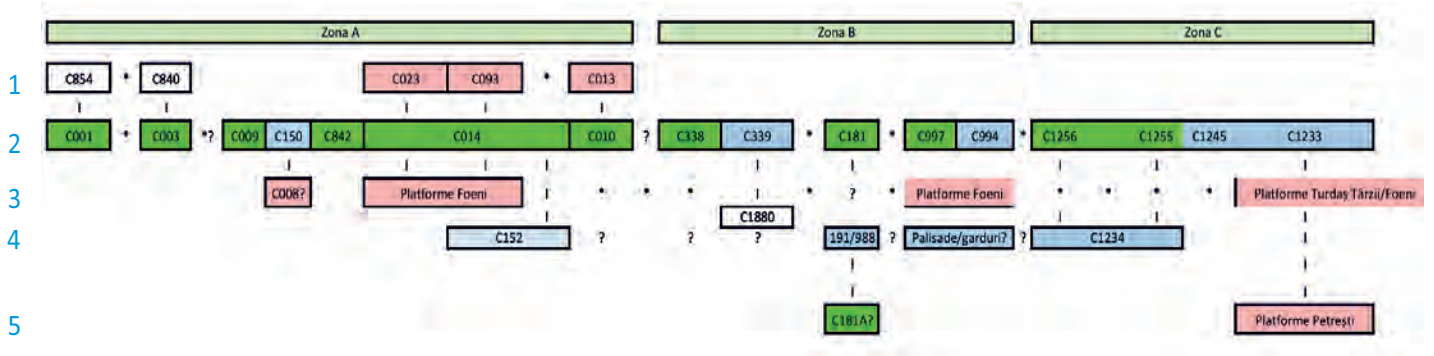

Fig. 1. Diagrama Harris cu nivelurile și complexele care au legătură cu sistemul de fortificații (Am folosit doar date publicate: Luca (ed.) 2012; Lazarovici et al. 2014; Luca – Suciu 2014; Luca et al. 2013. Cu verde – șanțuri, albastru – palisade / garduri, roz – complexe din diferite etape, alb – complexe la care nu a fost precizată încă apartenența culturală). / Harris chart with the levels and the complexes linked with fortification system (I used only already published data: Luca (ed.) 2012; Lazarovici et al. 2014; Luca – Suciu 2014; Luca et al. 2013. With red – ditches, blue – palisades, pink – complexes from different chronological moments and with white – complexes with no cultural data yet).

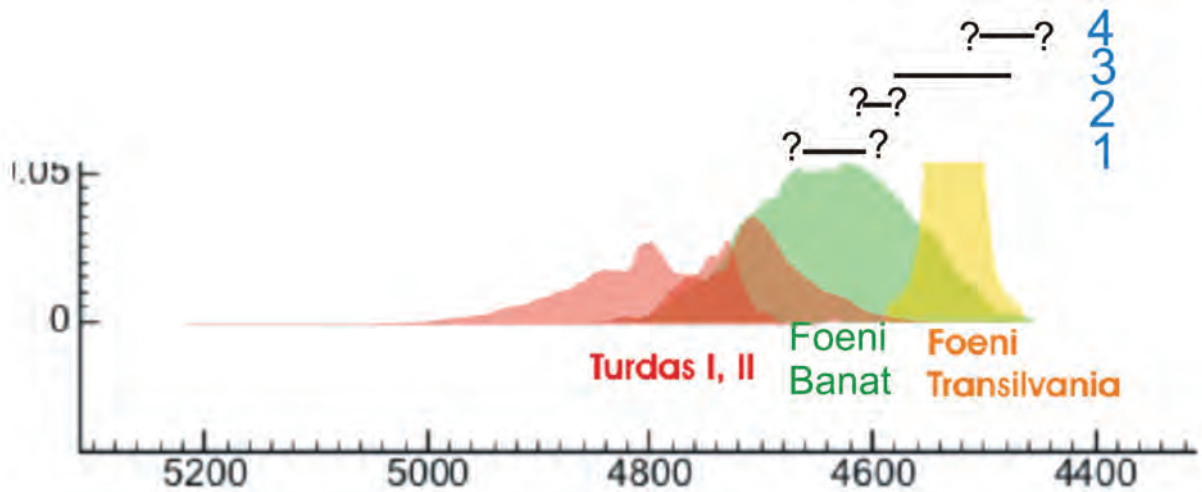

Fig. 2. Sincronismele cronologice absolute dintre sumele marginite ale etapelor grupului Turdaș și sumele marginite ale celor două etape Foeni (prelucrare după Diaconescu 2015, imagine 9). Au fost approximate de către noi primele patru etape din Fig. 01 (1, 2, 3, 4). / Chronological synchronisms of the bounded sums for Turdaș group and Foeni stages. (originally made by Diaconescu 2015, image 9). We added the first fiveve stages from Fig. 01 (1, 2, 3, 4, 5).

BIBLIOGRAFIE

- Bem 2015
C. Bem, *Sistemul de fortificare al stațiunii eneolitice de la Pianu de Jos Podei (Alba, România). Între simbolism și rațiuni defensive*, București (2015).
- Diaconescu 2014,
D. Diaconescu, Despre cultura Turdaș și poziția sa cronologică. *Analele Banatului S.N. Arheologie-Istorie XXII* (2014), 67–88.
- Diaconescu 2015
D. Diaconescu, Considerations Regarding the Absolute Chronological Position of the Prehistoric Cemeteries from Iclod, (C. Virag), *Neolithic Cultural Phenomena in the Upper Tisa Basin*, Satu Mare (2015), 249–265.
- Dragoman – Oanță 2015
A. Dragoman, S. Oanță, Între monopol și diversitate: Arheologie, conservare și restaurare în România, *European Archaeology Online*, http://archaeology.ro/pagini/revista_EA_11.html descărcat la 10.05.2015.
- Drașovean 2002
F. Drașovean, Locuirile neolitice de la Hunedoara – Cimitirul Reformat și Grădina Castelului și o luare de poziție față de câteva opinii privind realitățile neo-eneolitice din sud-vestul Transilvaniei. *Apulum XXXIX* (2002), 57–93.
- Drașovean 2013
F. Drașovean, Despre unele sincronisme de la sfârșitul neoliticului târziu și începutul eneoliticului timpuriu din Banat și Transilvania. O abordare Bayesiană a unor date absolute publicate de curând și republicate recent. *Analele Banatului, S.N., Arheologie-Istorie XXI* (2013), 11–34.
- Lazarovici – Lazarovici 2006
C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România. I. Neoliticul*, Editura Trinitas, Iași (2006).
- Lazarovici – Lazarovici 2007
C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România. II. Epoca Cuprului*, Editura Trinitas, Iași (2007).
- Lazarovici et alii 2014
Gh. Lazarovici, S. A. Luca, Gh. Natea, C. I. Suciuc, M. Căstăian, Turdaș – C Sector, reconstruction of the Feature or ST29 based on the Ethno-Archaeological Studies. *Acta Terrae Septemcastrensis XIII* (2014), 73–111.
- Luca 1997
S. A. Luca, *Așezări neolitice pe Valea Mureșului (I). Habitatul turdașean de la Orăștie-Dealul Pemilor (punctul x2)*, Alba Iulia (1997).
- Luca 2013
S. A. Luca, Enigmele unui fragment ceramic. *Magazin Istoric* 555 (iunie 2013), 27–28.
- Luca 2014
S. A. Luca, *Art and religious beliefs in the Neolithic and Aeneolithic from România*, Sibiu (2014).
- Luca – Suciuc 2014
S. A. Luca, C.I. Suciuc, Sistemul de fortificații eneolitice de la Turdaș-Luncă, județul Hunedoara, România. *Banatica* 24–1 (2014). <http://banatica.ro/media/b24-1/I.007-024.pdf>
- Luca (ed.) 2012
S. A. Luca (editor), *Cercetările arheologice preventive de la Turdaș-Luncă (județul Hunedoara). Campania 2011*, Sibiu (2012).
- Luca (ed.) 2012b
S. A. Luca, A. Tudorie, M.M. Ciută, Data concerning C164 Feature from Turdaș-Luncă (Hunedoara County). *Acta Terrae Septemcastrensis XI* (2012), 7–20.
- Luca et alii 2008
S. A. Luca, C. I. Suciuc, A. Luca, Incised amulet from Turdaș-Luncă archaeological excavation, în *Proceedings: Signs and symbols from Danube Neolithic and Eneolithic; International symposium: The Danube Script: Neo-Eneolithic „writing” in Southeastern Europe*, Sibiu (2008), 67–76.
- Luca et alii 2009
S. A. Luca, C. I. Suciuc, A. Luca, Amuleta incizată din săpăturile arheologice de la Turdaș. *Bruenthal Acta Musei* 4 (2009, 1), 21–30.
- Luca et alii 2013
S. A. Luca, F. D. Chioar, Gh. V. Natea, F. M. Nișu, M. R. Teodorescu, V. Palaghie, A. Tudorie, C. Beldiman, M. C. Căstăian, V. C. Sava, C. I. Suciuc, S. Tincu, Turdaș, Turdaș-Luncă, jud. Hunedoara, (S. A. Luca, A. Georgescu, Gh. V. Natea, M. R. Teodorescu, C. Urduzia, C. I. Munteanu, V. Palaghie, A. Luca), *Cercetarea preventivă, Provocarea arheologică a zilelor noastre*, Sibiu (2013), 9–32.
- Natea et alii 2012
Gh. Natea, V. Palaghie, S. A. Luca, La Tène discoveries in the settlement of Turdaș-Luncă (Hunedoara County, Romania). *Acta Terrae Septemcastrensis XI* (2012), 141–166.
- Nișu 2012
F.M. Nișu, Turdaș Culture pottery from Turdaș-Luncă site. Typological and Morphological Analyses. A case study. *Acta Terrae Septemcastrensis XI* (2012), 57–84.
- Oanță 2015
S. Oanță, Recenzie la: Sabin Adrian Luca, Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României – cultura Bodrogkeresztúr, Bibliotheca Musei Apulensis XI, Alba Iulia, 1999, 72 p., rezumat în limba germană 13 p., 5 hărți, 4 planuri, 1 tabel, 35 fig., *European Archaeology Online*, http://archaeology.ro/pagini/revista_EA_23.html, descărcat la 10.05.2015.
- Suciuc 2012
C. I. Suciuc, *Raport de cercetare arheologică preventivă: Miercurea Sibiului 1 (Autostrada Orăștie – Sibiu – LOT 3) Sibiu, Oraș Miercurea Sibiului, Punct: Valea Gârbovei – Autostrada Orăștie – Sibiu, lotul 3, km 49+400 – 49+550, (Manuscript), 18.08.2012; Registered at National*

Brukenthal Museum with No. 2482/20.08.2012;
Registered at Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și
Patrimoniu Național Sibiu with No. 1957/20.08.2012.

Teodorescu 2012

R.M. Teodorescu, The archaeological complexes from
Turdaș-Luncă (Hunedoara County) belonging to Coțofeni
Culture, discovered during the rescue excavation in 2011.
Acta Terrae Septemcastrensis XI (2012), 103–119.

Tincu 2015

S.Tincu, Cercetările arheologice preventive de la Hunedoara – *Judecătorie*, campania 2011–2012. Considerații privind încadrarea culturală și cronologică a descoperirilor.
Analele Banatului S.N. XXIII (2015), 63–87.

Urduzia 2012

C. Urduzia, Medieval pottery discovered at Turdaș-Luncă during the research of 2011. *Acta Terrae Septemcastrensis* XI (2012), 167–179.